

БАЛЬНЕОРЕСУРСИ

Р. БАЙЦАР, О. КРУГЛОВА.

АНАЛІЗ НОРМАТИВНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ, ЯКА РЕГЛАМЕНТУЄ ВИРОБНИЦТВО ФАСОВАНИХ МІНЕРАЛЬНИХ ВОД

Багатство надр на мінеральні води в Україні, ненасиченість ринку, зростаюча популярність їх споживання сприяє подальшому збільшенню кількості виробництв, які займаються промисловим розливом мінеральних вод. Саме тому варто приділити належну увагу нормативній базі, яка регламентує всі стадії виробництва фасованої мінеральної води. Необхідно відзначити, що завдяки зрозумілішим і досконалішим нормативним документам легше забезпечується виробництво безпечних продуктів.

Віднесення підземних вод до категорії мінеральних здійснюється відповідно до ДСТУ 878-93 "Води мінеральні питні. Технічні умови" або ГСТУ 42.10-02-96 "Води мінеральні лікувальні. Технічні умови" на підставі довідки про кондиції, обґрунтованої бальнеологічним висновком установи, спеціально уповноваженої для цього Міністерством охорони здоров'я України, де зазначаються кондиційні показники якості мінеральних вод, напрями і способи застосування, висновок щодо можливості їх промислового розливу.

На нинішній день пошук і раціональне використання мінеральних вод регулюються безпосередньо або опосередковано багатьма нормативними документами:

- Україна. Верховна Рада. Закон: Про курорти. – № 2026 (травень, 2000).
- Україна. Верховна Рада. Закон: Водний кодекс. – № 214/95-ВР (06.06.1995).
- Україна. Верховна Рада. Закон: Про надра. – № 132/94-ВР (27.07.1994).
- Україна. Верховна Рада. Закон: Про питну воду та питне водопостачання. – № 2918-111 (10.10.2002).
- Україна. Верховна Рада. Закон: Про державну геологічну службу України. – № 1216-XIV (4.11.1999).
- Україна. Верховна Рада. Закон: Про охорону навколишнього природного середовища. – № 1264-XII (25.06.1991)
- Україна. Верховна Рада. Закон: Гірничий Закон. – № 1127-XIV (06.10.1999).
- Україна. Кабінет Міністрів. Постанова: Про затвердження Порядку створення і ведення Державного кадастру природних лікувальних ресурсів. – № 872 (26.07.2001).
- Україна. Кабінет Міністрів. Постанова: Про затвердження Порядку створення і ведення Державного кадастру природних територій курортів. – № 562 (23.05.2001)
- Україна. Кабінет Міністрів. Постанова: Про затвердження диференціації нормативів плати за користування надрами для видобутку мінеральних підземних вод. – № 456 (07.03.2000).
- Україна. Кабінет Міністрів. Постанова: Класифікація запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр. – № 432 (05.05.1997).
- Україна. Кабінет Міністрів. Постанова: Порядок державного обліку родовищ, запасів і прояв корисних копалин. – № 75 (31.01. 1995).
- Україна. Кабінет Міністрів. Положення: Порядок проведення державної експертизи та оцінки запасів корисних копалин. – № 865 (22.12. 1994).
- ГСТУ 42.10-02-96. Води мінеральні лікувальні. Технічні умови.
- ДСТУ 878-93. Води мінеральні питні. Технічні умови.
- ДСанПіН 4.4.4.065-2000 Державні санітарні правила і норми щодо виробництва і розливу мінеральних та штучно-мінералізованих вод.
- ТИ-18-6-57-84 Технологическая инструкция по обработке и разливу питьевых минеральных вод.
- Україна. Державна комісія України по запасах корисних копалин: Інструкція із застосування класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр та родовищ мінеральних вод. – №32 (14.03. 2002).
- Україна. Наказ Міністерства Охорони Здоров'я. Порядок здійснення медико-біологічної оцінки якості та цінності природних лікувальних ресурсів, визначення методів їх використання. – № 243 (2.06 2003).

- Україна. Методичні рекомендації зі здійснення державного нагляду за охороною надр при розробці родовищ мінеральних підземних вод. - № 51 (березень, 2006).

Готується законопроект про природні лікувальні ресурси, який, зокрема, повинен регулювати проблеми добування, використання мінеральних лікувальних вод, їх захист від вичерпування і забруднення з урахуванням специфіки основного використання мінеральних лікувальних вод – їх лікувального використання [1].

Існуючі в Україні нормативні документи регламентують якість мінеральної води як продукту харчування, готового до споживання людиною (ДСТУ, ГСТУ, ДержСанПіН), однак відсутні документи, що регламентують якість природної підземної води в джерелі. Таким чином, порушено систему, яка існувала і довела свою ефективність у колишньому СРСР [2]. Вимоги до джерела природної підземної мінеральної води в той час розглядались в "Инструкции по применению классификации эксплуатационных запасов подземных вод", окремо від документів, які регламентували вимоги до якості мінеральної води як продукту харчування, готового до споживання людиною [3]. Нормативна база ЄС стосовно води побудована за подібною схемою, в якій розділені вимоги до водного джерела і до води як готового продукту, з дотриманням принципу додатковості кожного документа.

В Україні не було вітчизняної класифікації підземних мінеральних вод. І це не давало змоги повною мірою використовувати попередню оцінку лікувальної дії нового джерела мінеральної води на підставі принципу аналогії (зіставлення хімічних і фізичних властивостей нової води з подібними властивостями вод, добре вивчених з бальнеотерапевтичного погляду). Принцип аналогії широко використовувався в багатьох країнах. Тому Національною академією наук України, під керівництвом академіка Шестопалова В. М., було розроблено класифікацію мінеральних вод України, де чітко визначені критерії віднесення підземних вод до мінеральних. Ця класифікація базується на єдиних науково обґрунтованих критеріях, що дозволяє правильно оцінювати та раціонально використовувати природні ресурси мінеральних вод країни. В цілому за минуле сторіччя відбувся перехід від суто медичних класифікацій (за призначенням і застосуванням) до таких, що об'єднують медичні показники і гідрогеохімічні класифікаційні ознаки.

Відповідно до діючого ГОСТ 17.1.1.03-86 "Охрана природы. Гидросфера" усі води гідросфери класифікуються за водокористуванням, наприклад, пункт 2.1.3 – води для лікувальних, курортних і оздоровчих цілей і пункт 2.1.1 – води для господарсько-питних потреб населення. У виданих в Україні нормативних документах, зокрема, ДСТУ 878-93 "Води мінеральні питні. Технічні умови", до мінеральних вод віднесено також і питні підземні води, що суперечить згаданому документу. Як відомо, основна вимога до питної води – відсутність побічних ефектів на організм людини (у тому числі й лікувальних) при тривалому застосуванні, а ціль використання – втамування спраги. Тому до якості водних джерел, що мають питне призначення, чітко визначені вимоги у відповідних нормативних документах. Перелік макро-, мікрокомпонентів та рівень їх гранично допустимих концентрацій у нормативних документах щодо питних вод суттєво відрізняється від аналогічних вимог нормативних документів, що стосуються мінеральних вод [2].

Нині в Україні відсутні окремі нормативи та вимоги до фасованих вод, хоча великий відсоток виробників розливає воду лише у поліетиленерефталатову (ПЕТФ) тару.

Згідно з Директивою 80/777/ЄЕС (від 15 липня 1980 року) "Про приведення у відповідність законів країн-членів ЄЕС, що належать до експлуатації та маркетингу природних мінеральних вод", яка регламентує дану сферу виробництва в Європі, виникає потреба у внесенні таких змін у існуючі нормативні документи України:

- заборонити транспортування природних мінеральних вод у ємностях, недозволених для реалізації кінцевому споживачу. Усі мінеральні води повинні фасуватися безпосередньо з джерела;
- не допускати обробки мінеральних вод жодними хімічними сполуками, за винятком діоксиду вуглецю як консерванту, оскільки при дотриманні усіх необхідних санітарно-епідеміологічних вимог у процесі розливу можливе запобігання мікробіологічного забруднення води та отримання продукції високої якості;
- переглянути список дезінфекційних і мийних засобів, дозволених Міністерством охорони здоров'я України для обробки технологічного устаткування. Рекомендовано виключити деззасоби, що містять активний хлор;
- скоротити термін зберігання мінеральних вод у резервуарах до розливу: для мінеральних природних столових – до 2 діб, для лікувальних і лікувально-столових вод – до 1 доби;
- розширити перелік споживчої тари, що використовується для розливу мінеральних вод;

- доопрацювати розділ щодо контролю якості готової продукції, у якому було б докладно описано проведення карантинізації продукції, яка не відповідає вимогам санітарно-бактеріологічних показників [4].

На підставі тієї ж Директиви постає потреба у Реєстрі мінеральних вод. Аналіз нормативних документів європейських країн підтвердив необхідність включення до стандарту Реєстру мінеральних вод. У розробленому проекті державного стандарту ДСТУ 878-93 "Води мінеральні питні фасовані" передбачена наявність Реєстру мінеральних вод. У Реєстрі для кожної води наведено мінімальний комплект даних, що однозначно описують продукт як питну мінеральну воду конкретного найменування з тільки їй притаманною характеристикою та сполученням компонентів хімічного складу.

Реєстр сприяє вирішенню таких завдань:

- державне формування показників якості та безпеки;
- контроль відповідності вимогам нормативних документів щодо показників якості та безпеки мінеральних вод, що розливаються, для конкретних паспортизованих водопунктів;
- боротьба з фальсифікацією мінеральних вод;
- розробка кондицій під час геологорозвідувальних робіт з метою підрахунку та затвердження запасів у Державній комісії по запасах корисних копалин – вимоги Реєстру до хімічного складу є підставою для розробки кондицій на води конкретного водопункту під конкретною назвою.

За допомогою Реєстру може здійснюватися:

- моніторинг мінеральних вод і менеджмент природних ресурсів України;
- ведення Кадастру природних курортних територій;
- контроль раціонального використання підземних вод України;
- ліцензування експлуатації родовищ мінеральних вод згідно з назвою для конкретних водопунктів;
- диференціювання розмірів відшкодувань за користування надрами;
- статистичний облік розподілу природних водних ресурсів України.

Деякі виробники хотіли б змінити склад Реєстру або зовсім його ліквідувати. Ці спроби пов'язані з бажанням зареєструвати назву мінеральної води однією фірмою як торгову марку з наміром поширити її на інші мінеральні води іншого хімічного складу, місця розташування і назви. Оскільки кожна мінеральна вода має унікальний і неповторний склад, то наслідками таких змін можуть бути анонімність продукту, втрата контролю за його якістю, створення сприятливих умов для фальсифікації мінеральних вод [5].

Сьогодні існує нагальна потреба у розробці нової Технологічної інструкції щодо обробки і розливу мінеральних вод. Особливу увагу слід звернути на:

- вибір матеріалу для трубопроводів і цистерн;
- вибір консерванту (обробка мінеральної води двоокисом вуглецю з метою стабілізації її складу, пригнічення розвитку автохтонної мікрофлори, що може негативно впливати на органолептичні та фізико-хімічні показники; збільшення терміну зберігання);
- особливості технологій розливу різних типів мінеральних вод з метою консервації біологічно активних компонентів (використання аскорбінової та лимонної кислот під час розливу залізистих вод) або очищення води від сполук, здатних погіршувати органолептичні властивості (присутність у воді сірководню);
- постійний контроль санітарно-бактеріологічного стану води упродовж усього технологічного процесу;
- встановлення терміну придатності для споживання конкретної мінеральної води з урахуванням особливостей технологічного процесу, виду тари, особливостей фізико-хімічного складу та мікрофлори води;
- впровадження нових модернізованих технологічних ліній та устаткування для оброблення і розливу води;
- транспортування мінеральних вод [6].

Із зазначеного можна зробити висновок, що існуюча нормативна база потребує перегляду і коригування. Важливо, щоб кожен документ чітко визначав межі впливу, детально розглядав термінологію, вказував на документи, які розглядають питання, що виходять за рамки цього документа. Таким чином можна значно полегшити розуміння вимог, запобігти виникненню суперечностей у визначеннях, а це, в свою чергу, спрощує контроль якості готового продукту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Правовое поле // Интернет ресурс сайту: <http://www.nmr-ua.org/mwpravo.htm>
2. Шестопалов В. М., Негода Г. М., Набока М. В., Овчиннікова Н. Б. Проблеми класифікації мінеральних вод України і перспективи виявлення їх різноманітності // Проблеми мінеральних вод. – 2002. – С. 13–32.
3. Бобылева О. А., Бурлак Г. Ф., Набока М. В., Прокопов В. А., Шестопалов В. М. Анализ нормативно-технических документов, регламентирующих качество минеральных и питьевых вод // Проблеми мінеральних вод. – 2002. – С. 33–42.
4. Нікіпелова О., Солодова Л., Ніколенко С., Мокієнко А. Гармонізація технологічних регламентів мінеральних вод України з європейськими та міжнародними стандартами // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2004. – №5 – С. 46–47.
5. Бабов К. Реєстр мінеральних вод – необхідний елемент ДСТУ 878 // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2001. – №3 – С. 17–18.
6. Мінеральні води України / За ред. Е. О. Колесника, К. Д. Бабова. – К.: ВО «Купріянова», 2005. – 525 с.

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів.

Дата поступлення: 15.04. 2006 р.